

Universal Journal of Theology

e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2022 (Haziran/June)

Dr. Nurdan Mendeş, *Siyer- Tefsir İlişkisi İbn Hişam Örneği*

1. Basım, İstanbul: Siyer Yayınları, 2020, 261 sayfa.

Değerlendiren/Reviewed by

Nurullah KURT

Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi, İslami İlimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı

Graduate student, Pamukkale University, Institute of Islamic Sciences,
Department of Tafsir, Denizli/Turkey

nurullahkurtyl21@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-0046-8223>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Kitap Değerlendirmesi/Book Review

Geliş Tarihi/Date Received: 28/05/2022

Kabul Tarihi/Date Accepted: 19/06/2022

Yayın Tarihi/Date Published: 30/06/2022

Dr. Nurdan Mendesh, *Siyer- Tefsir İlişkisi İbn Hişam Örnekligi*, 1. Basım, İstanbul: Siyer Yayınları, 2020, 261 sayfa.

İslami ilimler kendi içerisinde birbiriyle bağlantılıdır. Çünkü temel kaynak olarak hepsi Kur'an ve sünnetten beslenmektedir. Tanıtımını ve değerlendirmesini yapacağımız bu eserde Siyer- Tefsir İlişkisi bağlamında İbn Hişam ve es- Siretü'n- Nebeviyye Örneği ele alınacaktır. Yazarın önsözde de belirtmiş olduğu şekliyle İlk dönem kaynaklarından olan İbn Hişam'ın *es- Sîre-tü'n- nebeviyye'si* bir yönüyle İslam tarihine ışık tutarken; diğer yönüyle de tefsir ilmi ile ilgili pek çok konuyu açıklamak üzere önemli bir işleve sahiptir.

Çalışmanın amacı İbn Hişam'ın *es- Sîre-tü'n- nebeviyye* eserinin tefsir ilmine katkıları ve tefsir ilmi açısından *es- Sîre-tü'n- nebeviyye'nin* değerini ortaya koymaktır. Müellifin bu eserdeki temel hedefi bir siyer kaynağı olan *es- Sîre-tü'n- nebeviyye'nin* Kur'ân tefsiri ile ne kadar bağlantılı olduğunu ortaya koymak ve eserin bu sahaya katkısını tespit etmektir.

Yazar, eserini üç bölümde meydana getirmiştir. Birinci bölümde İbn Hişam'ın yaşadığı dönem, hayatı, ilmî kişiliği ve eserleri ele alınmıştır. İkinci bölümde; *es- Sîre-tü'n- nebeviyye'nin* içerisinde bulunan ayetlerin Kur'an tarihi ve Kur'an ilimleri açısından değerlendirilmesi mevcuttur. Üçüncü bölümde ise İbn Hişam'ın siyeri naklederken konuyla ilgili âyetleri, nasıl bir yöntemle tefsir ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Müellif konuları işlerken önce konu ile ilgili genel bilgiler verip, daha sonra bu konunun tefsir ilmindeki yerini ortaya koymuştur. Yazar, *es- Sîre-tü'n- nebeviyye'de* konu ile ilgili elde ettiği verileri incelemiş, ardından İbn Hişam'ın verdiği bilgileri, tefsir alanının önde gelen alimlerinin verdiği bilgiler ve onların görüşleri ile mukayese etmiştir.

Yazar, eserin ilk bölümünde İbn Hişam'ın yaşadığı dönem ve bu dönemin öne çıkan sosyal, ekonomik şartlarını, siyasi hayat ve onun getirdiklerini, ilmi hayatını ele almıştır. Mendesh, bu bölümde *es- Sîre-tü'n- nebeviyye'nin* pek çok açıdan, çok hareketli bir dönemde yazılmış olduğuna vurgu yapmıştır. Abbasiler döneminin olumlu ve olumsuz özelliklerini barındıran bu ortamda, ilmi ve kültürel faaliyetlerde bir atılım dönemi yaşanmış, sıradan bir vatandaştan halifeye kadar herkes ilim öğrenmek için elinden geleni yapmıştır. (s. 36)

Doğum yeri tam olarak bilinmeyen İbn Hişam kabul edilen görüşe göre Basra'da dünyaya gelmiştir. Sonra Mısır'a gitmiş ve Fustat şehrinde yaşamıştır. Soy bilimi ve nahiv ilminde seçkin bir şahsiyet olan İbn Hişam, rivayet yönüyle meşhur olmuştur. Bununla birlikte lügat, şiir ve tarih alanlarında da önemli bir mevkiye sahiptir. Hocası İbn İshâk'ın eserini özetleyerek oluşturduğu *es- Siresi*, anlamı ön planda tutan bir anlayış ile ayet, hadis ve şiirlerde

yer alan garip kelimeleri açıklamaktadır. Pek çok ravinin kendisinden rivayetleri bulunan İbn Hişam'ın Hz. Muhammed'in hayatına yönelik yazılanlar içerisinde en eski siyer kaynağı niteliğinde olan *es- Sîre-tü'n- nebeviyye*'sinin yanında *Kitâbü't-Ticân fî mülûki Himyer* adında bir eseri daha bulunmaktadır. (s. 41). Allah Resûlü'nün hayatını kronolojik bir sıra ile ele alan İbn Hişam'ın eseri üzerine pek çok şerh ve ihtisar çalışması yapılmıştır. Farklı dillere tercüme bu kitap hakkında akademik çalışmalar yapılmış olup, tefsir literatüründe de pek çok müellif tarafından kaynak olarak kullanılmıştır.

Mendeş, bu bölümde vahyin başlangıcı ile ilgili rivayetleri vererek konuya giriş yapmış, bu konuda farklı kaynaklarda yer alan görüşleri zikretmiştir. Daha sonra vahyin fetreti, yazılması ile ilgili bazı konuları ele alarak kabul gören genel rivayetleri söylemiştir. İbn Hişam bu konuların bazılarında, diğer müelliflerin eserlerinde tercih ettikleri rivayetler ile aynı görüşü benimsemiştir. Mesela Müddessir suresinin 11- 25 ayetleri arasında ismi zikredilmeyen kişinin Velid b. Mugire olduğu Taberi, İbn Kesir gibi alimlerce benimsenmiştir. Bunun yanı sıra İbn Hişam'ın diğer alimlerin tercih ettiği bazı rivayetleri almadığı yazarımız tarafından tespit edilmiştir. Yazar bu hususa örnek olarak, İbn Hişam'ın Hümeze suresinde Hz. Peygamberi her gördüğünde kaş-göz işareti yapan kişinin başka bir ihtimale yer vermeksizin Ümeyye b. Halef olduğunu belirtmiştir. Taberi ise bu ayette geçen kimsenin Cemil b. Âmir el-Cumahi ya da Ahnes b. Şerik olabileceği ya da bu özelliklere sahip olan kişinin belirli kimseler olmayarak, herkesin ayetin kapsamına girdiği gibi farklı görüşler olduğunu öne sürmüştür.

Müellif bu kısımda İbn Hişam'ın, Hz. Peygamber'in savaşlarına yer verdiği ayetleri ve bu ayetlerin tefsirlerini örnekler üzerinden ortaya koyarak Taberi, Razi, İbn Kesir gibi müfessillerin daha sonra tercih etmiş olduğu benzer rivayetler üzerinden bir karşılaştırma yapmıştır. Bu karşılaştırmalardan birine örnek olarak Uhud savaşında Ali imran suresi 128. ayet hakkında İbn Hişam nüzul sebebi olarak Rasulullah'ın dışının kırılarak yüzünün kanlar içerisinde kalmasını belirtirken; Taberi birinci nüzul sebebi olarak İbn Hişam'ın görüşünü almış, ikinci olarak ise Hz. Peygamber'in kavminden bazı kişiler hakkında dua ve bedduada bulunması üzerine nazil olduğunu söylemiştir. Ancak Taberi ikisi arasında bir tercihte bulunmamıştır.

İkinci bölümün devamında müellif İbn Hişam'ın Kur'an'da garip kelimelerin anlamlarının ortaya çıkarıldığı Garibül Kuran ilmini ele almış ve bu konuyla ilgili olarak verdiği örneklerle garip kelimelerin izahına yer veren İbn Hişam hakkında önemli çıkarımlarda bulunmuştur. Bu çıkarımlara göre İbn Hişam eserinde yüze yakın garip kelimeye yer vermiştir. Bu kapalı kelimelerin, öncelikle lügat anlamlarını vermiş, kelimeler hakkında rivayetler zikrettikten sonra farklı bir mana ilave etmiştir. Aynı şekilde kelimelerin çeşitli an-

lamlarını ele alarak, müfred, cem'ine yer vermiş, gerekli gördüğü yerde ayetleri delil getirerek ve buna benzer çeşitli yöntemleri kullanarak, kapalılıkları geniş bir yelpazede izah etme yöntemini benimsemiştir. Bunların yanı sıra garip lafızları, ayetleri, hadisleri delil getirerek, sahabe, tabiun kavillerini kullanarak ve şiirden delil getirmek suretiyle de açıklamıştır.

İkinci bölümün son kısmında müellif nasih mensuh ilmi ile alakalı İbn Hişam'ın *Siresinde* yalnızca bir ayetin bu ilim kapsamında ele alındığını belirtmiş, muhkem müteşabih ve i'câzü'l- Kur'an konuları ile ilgili belirli ayetlerin İbn Hişam tarafından yorumlanması üzerinden değerlendirmelerde bulunmuştur.

Eserin son bölümü olan bu kısımda müellif İbn Hişam'ın ayetleri hangi yöntemlerle tefsir ettiğini örnekler üzerinden ortaya koymaya çalışmıştır. Müellif İbn Hişam'ın ayetleri tefsir yöntemini altı temel başlık altında ele almıştır. Bunlar; Âyetleri ayetle tefsir, ayetleri sünnetle tefsir, ayetleri sahabe sözüyle tefsir, ayetleri tabiin sözüyle tefsir, ayetleri şiirle tefsir ve son olarak ayetleri fıkhi yönden tefsirdir. Bu altı başlıkta kendi içinde bazı bölümlere ayrılmaktadır. Bu bölümleri örnekler vererek anlaşılır kılan müellif, yaptığı önemli çıkarımları da paylaşmayı ihmal etmemiştir.

Mesela sünneti Kur'an tefsiri açısından inceleyen müellif, İbn Hişam'ın ayeti sünnetle tefsirini, Hz. Peygamber'in Kur'an'da mücmel olarak bırakılan namaz vakitleri, zekatın miktarı, hac menasiki gibi meseleleri tafsilatlı bir şekilde açıkladığını ortaya koymuştur. İbn Hişam'ın Kur'an'ı Hz. Peygamberin hadisleriyle tefsir ettiğini başka bir başlık altında ele alan müellif, Bedir savaşının sonrasında yaşanan esirlerin durumu ile ilgili meseleyi zikretmiş ve bunun üzerine nazil olan Enfal suresi 67- 69. ayetleri göz önünde bulundurarak İbn Hişam'ın eserinin bir siyer kaynağı olmakla birlikte tefsirciler için vazgeçilmez kaynak olduğunu vurgulamıştır.

İbn Hişam ayetleri sahabe sözüyle de tefsir etmiştir. Vahyin nüzul dönemine bizatihi şahitlik eden sahabenin bu konudaki konumu çok müstesnadır. Bu yüzden sahabe ayetlerin sebebi nüzulünü belirterek ayetlerin anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Bununla beraber sahabe müşkil gibi görünen olayları da yaptıkları yorum ve değerlendirmelerle gidermişlerdir. Bu duruma Hz. Ömer'in münafıkların cenaze namazını Hz. Peygamber'in kıldırmasını yadırgaması ve Tevbe suresinin 84. ayetinin nazil olmasıyla birlikte bu durumun ortadan kalkmasını Hz. Ömer'in kendisinin ifade etmesi örnek olarak verilebilir.

Bir başka yöntem olarak ayetleri şiirle de tefsir eden İbn Hişam, bazen isimleri, bazen fiilleri, kimi zamanda terkipleri kullanarak bunu gerçekleştirmiştir. Mendeş dört örnek üzerinden kitabında bu kısma yer vermiştir. Yazar, ayetleri fıkhi yönde tefsir eden İbn Hişam'ın yöntemine geçmeden önce

fıkhi tefsir türünde yazılan önemli eserlere değinmiş ve İbn Hişam'ın eserinde yer verdiği faizin haram kılınması, cihada izin verilmesi, sadakanın kimlere verileceği ve muhaciratın durumu gibi meseleleri örneklerle zenginleştirerek bu eserin tefsir ilmi açısından ne kadar önemli bir kaynak olduğunu vurgulayarak sonuç bölümüne geçmiştir.

Sonuç bölümünde müellif kitabını genel hatlarıyla özetlemiştir. *Es-Siretü-tünnebeviyye'* de bazı rivayetlerin senedsiz olarak nakledildiğini ifade etmiş ve müfessirlerin ravi zinciriyle ele aldığı bir rivayeti, İbn Hişam'ın sadece İbn İshak senediyle vermesi, diğer ravileri vermemesi müellifin eleştirel bir üslupla dikkat çektiği önemli bir husustur. Ayrıca müellif bazen müfessirler ile İbn Hişam'ın verdiği sebep-i nüzulün birbiriyle uyuşmadığı ve yapılan araştırmalar sonucunda müfessirlerin verdiği bilgilerin daha isabetli olduğu gibi önemli bir çıkarımda bulunmuştur. (s. 230)

Önemi her geçen gün daha da artan bu türdeki çalışmalar, iki alanın literatürü için de çok önemli kazanımlardır. Henüz çok az sayıda olan bu çalışmaların yapılması ve teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu yüzden müellifin çalışması, yapılacak diğer çalışmalar için çok kıymetli ve değerli bir örnek teşkil etmektedir.